

Огњен В. Бојанић^[1]

Универзитет у Београду, Правни факултет
Београд (Србија)

УДК 341.123:323.1(=163.41)(497.115)"2004"

Прегледни научни рад

Примљен 22/6/2026

Прихваћен 1/8/2026

Doi: 10.5937/napredak7-68519

Између чињеница и интерпретације: мартовски погром из 2004. године у извештајима Генералног секретара Организације уједињених нација^[2]

Сажетак: У раду се анализирају извештаји Генералног секретара ОУН о раду УНМИК у којима се говори о мартовском погрому да би се утврдило на који их је начин ова међународна организација представила. Током истраживања примењен је квалитативни методолошки приступ – критичка анализа дискурса са тежиштем на анализи уоквиравања, допуњен нормативном анализом и пружањем историјског контекста. Пре разматрања документа аутор је настојао да представи стање на Косову и Метохији у периоду од средине 1999. године па до почетка мартовског погрома да би се што адекватније стекла слика о континуитету неподношљивих услова за живот у којима су се Срби и други неалбанци налазили. Имајући све у виду, резултати показују да су извештаји, иако садрже релативно детаљан приказ догађаја и последица, употребом терминологије која ублажава карактер насиља и изостанком шире контекстуализације допринели релативизацији размера страдања Срба и других неалбанаца. Занемарујући неопходност ширег разумевања ситуације, у извештајима се мартовски погром представља као изолован безбедносни инцидент а не као кулминација вишегодишњег насиља и гушења основних људских права чему су Срби и други неалбанци били изложени од доласка међународних мисија (УНМИК и КФОР). Стога се закључује да извештаји представљају незанемарљив извор, али их је за стицање свеобухватне слике о мартовском погрому неопходно критички тумачити и упоређивати са осталим релевантним изворима, као и другом научном литературом.

Кључне речи: Косово и Метохија, мартовски погром, ОУН, УНМИК, КФОР

[1] ognjenbojanic1234@gmail.com

[2] Аутор на основу личног става, али и поштујући важеће правне акте – Устав Републике Србије из 2006. године и Резолуцију Савета безбедности Организације уједињених нација (у даљем тексту: ОУН) 1244 (1999), истиче да је покрајина Косово и Метохија (у даљем тексту: КиМ) саставни део Републике Србије који ужива суштинску аутономију, да се ни на који начин у тексту не би могли довести у питање суверенитет и територијални интегритет Репу-

1. Косово и Метохија по окончању агресије на СРЈ

Потписивањем Војно-техничког споразума у Куманову и усвајањем Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1244 (1999) у јуну 1999. године окончани су вишемесечна агресија НАТО (North Atlantic Treaty Organization) на Савезну Републику Југославију (у даљем тексту: СРЈ) и оружани сукоб на КиМ. Истовремено, наведени акти означили су почетак успостављања новог безбедносног и политичког поретка на КиМ који је подразумевао повлачење Војске Југославије и полиције Републике Србије с простора КиМ и распоређивање међународних снага КФОР (Kosovo Force) под командом НАТО и мандатом ОУН. Паралелно са успостављањем међународног војног присуства, под окриљем ОУН успостављена је и мисија УНМИК (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), којој је поверено вршење управе и стварање услова за стабилизацију политичких и друштвених прилика у покрајини. Њено деловање било је организовано кроз четири стуба, који су обухватили цивилну администрацију, изградњу демократских институција, обнову и економски развој и пружање хуманитарне помоћи становништву погођеном последицама сукоба (Caplan, 2015, str. 619).

Међутим, почетни постконфликтни период био је изузетно тежак за српско и друго неалбанско становништво пошто је оно било у потпуности незаштићено од напада албанских

екстремиста. У том смислу, управо је „резултат удруженог злочиначког подухвата НАТО и албанских терориста окупљених око ОВК био протеривање око 250.000 Срба и других неалбанаца са Космета одмах по доласку снага КФОР 1999. године“ (Šuvaković, 2015, str. 39). Такође, нису биле поштеђене ни српска културна и верска баштина, које су током првих година међународне цивилне и војне управе на КиМ претрпеле страшна разарања. Културно наслеђе на простору КиМ обухвата 1.300 православних цркава, манастира и других верских објеката од којих је само између 10. јуна 1999. и 1. марта 2004. уништено њих 110. Осим тога у првим, најснажнијим налетима албанских сецесиониста, предвођеним неразоружаним војницима и командантима тзв. Ослободилачке војске Косова (у даљем тексту: тзв. ОВК), уништавана су читава православна гробља, надгробни споменици као и споменици посвећени водећим личностима српске историје који су се претежно налазили у градским срединама (Stevanović, Đurđević, 2021, str. 197).

Преостали део српског становништва, који је упркос свему одлучио да остане на КиМ, свој живот је наставио у руралним и изолованим срединама. Својеврстан изузетак представљао је северни део Косовске Митровице који је остао једино значајније урбано средиште у којем је српско становништво личним ангажовањем успело да спречи учестале нападе Албанаца. С друге стране, налазећи се у непријатељском

блике Србије. С тим у вези, једнострано проглашени и међународно непризнати ентитет, који од 2008. године егзистира на територији јужне српске покрајине и поводом чијег статуса унутар међународне заједнице постоје супротстављени ставови, за потребе рада биће називан привремене институције самоуправе (у даљем тексту: ПИС) у Приштини или, у случају да није могуће користити овај израз, биће коришћен други (тзв.) код сваког статусно проблематичног израза.

окружењу, Срби јужно од Ибра суочавали су се с бројним безбедносним изазовима, ограниченом слободом кретања, бруталним физичким нападима и киднаповањима (Stevanović, 2018, str. 61).^[3] Током првих десет месеци (од 10. јуна до 30. марта 2000. године), док је међународна цивилна и војна управа тек постављала темеље за своје будуће функционисање, забележена су 4.564 терористичка напада припадника тзв. ОВК и других албанских екстремиста. Тако је биланс тих напада био поражавајући – живот је изгубило 936 људи, рањено је њих 876, а отето 866, при чему су међу жртвама убедљиво предњачили Срби, али и Албанци који су раније били запослени у институцијама СРЈ и Републике Србије. Уз људске губитке, разорено је, спаљено или тешко оштећено преко 50.000 кућа, највећим делом у власништву Срба, али и других неалбанаца (Guskova, 2014, str. 352).^[4]

Наочиглед читаве међународне заједнице, а преваходно колективног Запада, који је крај 20. века славио као зенит владавине права и заштите људских права, спроведен је систематски прогон а да за то нико није сносио одговорност. Тамо где је међународно присуство требало да буде јемац безбедности, српско и друго неалбанско становништво нашло се, уз ретке изузетке, препуштено само себи и приморано да сопственим снагама брани голи опстанак (Šuvaković, 2010). Стога,

избегавање конфронтације с припадницима тзв. ОВК и изостанак санкционисања одговорних за учињене злочине током рата, али и непосредно након њега, не само да су представљали тежак пропуст и доказ неделотворности међународног присуства него су и охрабрили албанске екстремисте да, овога пута знатно перфидније, организују нови талас насиља.

2. Мартовски погром – шта му је претходило

Консолидацијом међународне војне и цивилне управе у периоду који је уследио од средине 2001. године забележен је делимичан пад етнички мотивисаних напада високог интензитета. Међутим, иако се тај број смањио, то није значило да се ситуација за српско и друго неалбанско становништво радикално побољшала. Напротив, само су тежи инциденти уступили место насиљу мањег интензитета, нарочито када је реч о физичким нападима, паљевини, крађи стоке или каменовању возила у којима су се припадници невећинских заједница возили. Управо су такви учестали видови насиља ниског интензитета перманентно одржавали страх и неспокој међу Србима и другим неалбанцима због чега је њихово поверење у међународну управу било

[3] Један од најтежих злочина за који до данас нико није одговарао јесте масакр у атару села Бујанце код Липљана, када су, 23. јула 1999. године, свега неколико недеља по доласку међународне војне и цивилне управе, припадници тзв. ОВК убили 14 жетелаца српске националности из оближњег села Старо Грацко док су обављали сезонске послове.

[4] Осим убистава, била су учестала и киднаповања, међу којима се по бруталности издвајало киднаповање монаха Харитона Лукића 15. јуна 1999. године чије је обезглављено и масакрирано тело пронађено након нешто више од годину дана у околини Призрена.

на изузетно ниском нивоу. Слично се закључује и у извештају Међународне кризне групе (International Crisis Group) с тим да она прави искорак констатујући да је пад у броју насилних инцидената делимично повезан и са значајним смањењем броја Срба. Они који су остали успели су да се регрупишу у мале, компактне и релативно безбедне средине у руралним деловима, при чему им је кретање по КиМ још увек било знатно ограничено (Friedrich, 2005, str. 233–234; Lađevac, 2009, str. 36). Ипак, испоставиће се да ни у таквим „безбедним срединама“ није било апсолутних гаранција да до насиља неће доћи о чему су управо сведочила убиства породице Столић у Обилићу и четири српска дечака на реци Бистрици код Гораждевца током 2003. године која су најавила да КиМ улази у нову спиралу етнички мотивисаног насиља.

Некажњавање учињених злочина постепено је постајало свакодневица постконфликтног КиМ. У таквим околностима албански екстремисти су, након краткотрајног затишја, почели све отвореније да показују да не намеравају да одустану док не остваре циљ који је дефинисала још тзв. ОВК – стварање етнички чистог КиМ на којем неће бити места ни за Србе, ни за друге неалбанце. Овом осећају придружила се и растућа фрустрација изазвана тиме што процес сецесије није напредовао темпом који су косовскометохијски Албанци захтевали (Rakić, 2009). Амалгамисање ова два чиниоца довело је безбедносну ситуацију на КиМ до усијања током марта 2004. године.^[5]

Наиме, у ноћи 15 марта 2004, на улазу у село Чаглавица, хицима из ватреног оружја рањен је дечак српске националности Јовица Арсић. Недуго након тога Срби из Чаглавице и Грачанице спонтано су почели да се окупљају на магистралном путу Приштина–Скопље и на регионалном путу Приштина–Њилане блокирајући на тај начин поменуте саобраћајнице, те захтевајући хитну реакцију јединица КФОР и УНМИК полиције. Сутрадан, 16. марта у поподневним часовима, тројица дечака албанске националности из села Чабра (општина Зубин Поток) удавила су се у реци Ибар, док је четврти успео да се домогне обале. Преживели дечак је изјавио да су њега и његова три друга наводно јурили Срби са псима због чега су спас потражили у реци, а ту изјаву су потом интензивно почели да шире најугрожавнији албански медији. Осим њих, албански политичари и јавне личности почели су да се утркују у запаљивим изјавама таргетирајући искључиво Србе као кривце за несрећу. Упркос апелима портпарола УНМИК администрације Ђерђа Какука (Kakuk György) и портпаролке УНМИК полиције Трејси Бекер (Tracy Becker) да се извештава опрезније, јер нису постојали никакви докази о етнички мотивисаном злочину, анти-српска хистерија се наставила (Aleksić, 2025, str. 21–23). На дате изјаве, месец дана по окончању погрома, надовезао се и други портпарол полиције и правосудног одељења међународне привремене управе Нирај Синг (Neeraj Singh) указујући на то да постоје веома значајне

[5] Током вечери 19. фебруара 2004. недалеко од Липљана Албанци су рафалима из ватреног оружја усмртили Златомира Костића и Милијану Марковић.

Огњен В. Бојанић

Између чињеница и интерпретације: мартовски погром
из 2004. године у извештајима генералног секретара
Организације уједињених нација

Ломљење крста на православном храму
у Подујеву 2004. током Мартовског погрома
Фото: Printscreen RTS

| 107

Монахиње из Манастира Деевич,
током Мартовског погрома 2004. године
Фото: Wikipedia

Црква Богородице Љевишке
у Призрену након спаљивања
током Мартовског погрома
2004. године
Фото: Канцеларија за Косово и Метохију

Манастир Светих Архангела у Призрену након спаљивања у Мартовском погрому 2004. године
Фото: Канцеларија за Косово и Метохију

недоследности у исказима које је дечак давао током два одвојена испитивања, додајући и да је он био изложен страховитом притиску албанских медија који су му сугерисали шта треба да каже. Стога су и наводи дечака, како се испоставило, били у логичкој супротности с другим, раније утврђеним доказима (UN News, 2004). Међутим, све то није спречило Албанце да већ следећег дана организују насилни протест у јужном делу Косовске Митровице и крену пут северног дела града с намером да учине исто оно што су учинили и у другим урбаним срединама у којима су Срби живели до 1999. године. Пламен који су албански екстремисти запалили на мосту преко Ибра проширио се широм КиМ, те је захватио и прогутао већину српских средина попут Обилића, Свињара, Бресја, Косова Поља, села око Липљана, Штимља, Поткаљаја у Призрену и сл. У тродневном дивљању око 60.000 Албанаца, према различитим проценама, погинуло је 19 особа (11 Албанаца и 8 Срба), а 954 особе, од којих су већина били Срби, као и 126 припадника међународних оружаних формација теже је или лакше повређено. Више од 1.000 српских и других неалбанских непокретности спаљено је и опљачкано, док је порушено или тешко оштећено 35 православних богомоља и споменика културе (Serbian Government for Kosovo and Metohija [2004], Rakočević, 2025, Failure to Protect Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004, 2004, S/2004/348).

Мартовски погром представљао је, као што се могло видети, добро испланирано и координисано насиље, које је за свега 72 сата оставило несагледиве и трајне последице по

српски народ и његову вишевековну културну и духовну баштину на КиМ. Управо због размера разарања и страха који је посејан још 1999. и 2000. године, највећи број интерно расељених никада се није вратио у своје домове услед чега је покрајина до данашњих дана остала подручје са најмањим постотком (мање од 2%) повратника посматрајући сва постконфликтна подручја у свету (Serbian Government for Kosovo and Metohija [2004] – Documentary films by TVNS Radomir Grujić). Посебно забрињава чињеница да за све учињено у периоду од 17. до 19. марта нико није адекватно процесуиран. Иако је пред правосудним органима УНМИК и ПИС у Приштини у наредних годину дана покренуто на десетине поступака, ретко је које лице које је учествовало у нападима, паљевини и прогону изведено пред лице правде, а још ређе им је изрицана казна сразмерна тежини кривичних дела. Изречене санкције биле су, по правилу, симболичне чиме је само потврђена пракса некажњивости која је претходила самом погрому (Gudžić, 2025, str. 162). Из угла читавог српског народа поменута непочинства доживљена су са дубоким огорчењем, и то не само због разарања већ и због упорног ћутања Европе, чији темељи управо почивају на хришћанству, а која није реаговала на то што се на њеном тлу руше православне светиње и бришу трагови постојања једног народа. Међутим, колико год да је доживљај народа био јасан, питање како је мартовски погром забележен и протумачен изван граница Републике Србије остаје једнако важно будући да су, између осталих, и извештаји међународних организација допринели обликовању слике о догађајима на КиМ.

Табела 1. Страдање и материјална штета током мартовског погрома 2004. године

Категорија	Број
Погинули	19 (8 Срба и 11 Албанаца)
Повређени	954 (већином Срби и други неалбанци)
Спаљена или опљачкана непокретна имовина у власништву Срба и других неалбанаца (куће, станови, земљиште, пољпривредна газдинства)	Више од 1.000
Порушена или тешко оштећена имовина Српске православне цркве (цркве, манастири и споменици културе)	35
Повређени припадници међународних мисија (КФОР и УНМИК полиција)	126

Извор: Извештај HRW (2004); документација Владе Републике Србије; Извештај (S/2004/348) Генералног секретара ОУН.

3. Извештаји Генералног секретара ОУН о раду УНМИК на Косову и Метохији

Предмет анализе у овом одељку чине редовни извештаји Генералног секретара ОУН о раду мисије УНМИК поднети Савету безбедности ОУН током 2004. и 2005. године, и то пре свега Извештај S/2004/348 од 30. априла 2004. године; а потом и извештаји S/2004/613 од 30. јула 2004. године и S/2004/907 од 17. новембра 2004, као и „Свеобухватни преглед стања на Косову“ Каја Ејдеа (Kai Eide), приложен уз писмо Генералног секретара S/2005/635 од 7. октобра 2005. године.

Конкретно, Извештај S/2004/348 обухватао је опис активности УНМИК и општег безбедносног и друштвено-политичког стања у периоду од 1. јануара до 31. марта 2004. године. Дакле, реч је извештају који је Генерални секретар, у координацији са својим специјалним представником, подносио и још увек подноси Савету безбедности ОУН у складу с правилима функционисања мисија под мандатом ОУН.^[6] Без сумње, најупечатљивији догађај који је обележио извештајни период био је мартовски погром што је и потврђено у тачки 2. документа где се констатује да је „пресудни догађај [...] представљало широко распрострањено насиље“. Управо због тога овај извештај

[6] До 2020. године о раду мисије УНМИК и ситуацији на КиМ Савету безбедности ОУН подношена су четири извештаја годишње, да би од поменуте године тај број био консолидован на два шестомесечна извештаја.

представља важан извор, али се при његовом тумачењу мора имати у виду да је реч о акту којим је извештавано о данима у којима је систем УНМИК, па и саме ОУН, доживео дебакл услед чега се кроз цео текст провлачи тензија између признања размера злочина и потребе да се умањи одговорност мисије. Наведено посебно добија на тежини ако се у обзир узме и чињеница да су, иако у извесној мери различите, УНМИК и УНТАЕТ (United Nations Transitional Administration in East Timor) до сада најкомплексније мисије чији је циљ био преузимање целокупне контроле над постконфликтном територијом, њена ревитализација и изградња потпуно новог, административно-управног апарата (Kondoch, 2001).

На самом почетку пажњу треба усмерити на терминологију која је коришћена. Наиме, у документу (S/2004/348), у тачки 2, оцењује се да је реч о „организованој, широко распрострањеној и циљаној кампањи насиља“ усмереној против српске, ромске и ашкалијске заједнице, док се у тачки 52. помиње и постојање „жеље да се протерају Срби“. Кроз ова два примера, којих истина има још у самом тексту, творци су доследно избегавали појмове попут „погрома“, те су се опредељивали за неутралније изразе попут „насиља“, „немира“ или „сукоба“, којима тешко да су могле да се опишу размере и последице злочина. Конкретно, у тачки 3. за 954 лица констатује се да су повређена „у току сукоба“. Употреба речи „сукоб“ посебно је спорна јер имплицира постојање две приближно равноправне сукобљене стране, чиме се прикрива једнодимензионални карактер насиља које је било усмерено искључиво против српског и другог неалбанског становништва. Чак и тамо

где су Срби пружили отпор албанским екстремистима, попут Чаглавице, Грачанице и северног дела Косовске Митровице, реч је о вишеструко мањој групи људи која се спонтано окупила да би спасла свој и живот својих најмилијих и спречила разарање места у ком живи. О покушају стварања привидне симетрије између Срба и Албанаца сведочи и начин представљања жртава. Податак наведен у тачки 3. да је живот изгубило „19 особа, од којих 11 Албанаца и 8 Срба“ формално је тачан, али се без контекстуализације ствара утисак да су латентни исходи, као и друга оштећења били последица сукоба између две етничке заједнице. Стварна слика је заправо другачија, јер су Срби као и њихова имовина били искључиве мете албанских екстремиста док су смрт, друге теже или лакше повреде Албанаца биле последица деловања УНМИК полиције и снага КФОР у самоодбрани током напада на њих и покушаја заштите невећинских заједница. Осим ових, и друге бројке изнесене у извештају релативно су се подударале са онима из званичних српских извештаја (а које су пренесене у претходном поглављу) с тим што у анализираном документу и за њих недостаје јасан контекст.

Када је реч о непосредном поводу, извештај о раду УНМИК показује извесну меру опреза. О давању албанских дечака у Ибру у тач. 5. и 38. исправно се указује на то да „околности тог инцидента тек треба утврдити“ као и да је насиље било поспешено каснијим „запаљивим и пристрасним медијским извештавањем“. Ипак, уместо да јасно буде наглашено да није постојао ниједан доказ о етнички мотивисаном злочину, што су челни људи УНМИК администрације тврдили већ тада, ово питање је остављено отворено,

чиме је до данас допуштена могућност за формирање лажног наратива о „континуитету српских злочина“ који већ три деценије служи као темељ на којем се покушавају изградити национални мит и тзв. косовска државност. Чак и да се каже да је непосредни повод адекватно детектован навођењем упуцавања српског младића у Чаглавици и несреће у селу Чабра, извештај се на томе зауставља не сагледавајући шта су суштински узроци насиља. А реч је управо о дубоко укоревљеној мржњи водећих албанских политичких и паравојних структура према српском становништву и држави Србији потпомогнутој финансијским, војним и пропагандним средствима водећих сила колективног Запада током, али и након сукоба на КиМ, слабо и несистематично успостављеном безбедносном апарату снага КФОР и УНМИК полиције због чега су Срби и други неалбанци перманентно представљали лаке мете за албанске екстремисте, некажњавању као награди за злочине учињене над Србима и другим неалбанцима током рата, а и касније у постконфликтном периоду.

Слично се уочава и у деловима у којима се говори о организацији немира. Тако, описујући нападе на српске средине на КиМ, каже се да су они били „наизглед спонтани на самом почетку“, али су их „брзо преузели организовани елементи“ заинтересовани за изазивање тензија на етничкој основи. Овако скројена реченица само делимично потврђује тезу о добро организованом и координисаном насиљу, јер се нигде не наводи ко је заиста био инспиратор и стајао иза екстремиста иако су поједина лица већ тада била део система УНМИК или позната УНМИК полицији као некадашње водеће личности тзв. ОВК.

Добар пример за то је свакако Јакуп Краснићи (Jakup Krasniqi), у том моменту министар јавних служби у влади ПИС у Приштини, чије су значајно учешће у организовању и спровођењу насилних акција против Срба и снага КФОР на КиМ разоткрили представници мисије Сједињених Америчких Држава (у даљем тексту: САД) на КиМ већ током погрома. Осим његовог, занимљив је и случај Јетулаха Дибранија (Jetulah Dibrani), једног од првих команданата тзв. Косовског заштитног корпуса (у даљем тексту: тзв. КЗК) ПИС у Приштини и бившег припадника тзв. ОВК који је организовао напад и паљење села Свињаре. А да су у организацији погрома учествовале личности из готово свих утицајних институција албанског друштва на КиМ говори и податак да су улогу у припремању оружаних активности имали и представници Исламске верске заједнице тзв. Косова који су на верским скуповима охрабривали Албанце да учествују у побуни и протеривању Срба и насилном удаљавању администрације УНМИК и КФОР. Углавном је у питању била категорија имама попут Самеда Џезаирија (Samed Xhezairi) из Призрена и Мусе Адемија (Musa Ademi) из околине Витине за које се знало да су повезани с радикалним исламистима и муџахединима (BIA, 2024, str. 12–13).

Можда и најкрупнија критика која ће бити изнесена у овом раду тиче се готово потпуног изостанка самокритике поводом слома који су доживели системи УНМИК и КФОР током погрома. Не само да није било спознаје сопствене кривице него се у тачки 8. тврдило да су „УНМИК и КФОР брзо покренули напоре како би ухапсили оне који су учествовали у насилним акцијама“, те да су челни људи ове две гране међународног

Фото: Freepik

присуства на КиМ успоставили „виши кризни тим“ као и „тело за управљање кризом“. Сви ови наводи, међутим, описују искључиво оно што је учињено накнадно, након што је дивљање албанских екстремиста било у пуном јеку, вешто прикривајући разлоге зашто ранијом реакцијом насиље није благовремено спречено. Другим речима, како је било могуће да око 60.000 људи пуна три дана неометано пали, руши и протерује људе пред очима наоружаних припадника КФОР и УНМИК полиције?! О пасивности ових формација можда најбоље сведочи паљење манастира Светих архангела, цркве Богородице Љевишке и Призренске богословије наочиглед припадника

немачког контингента КФОР које је, управо због кукавичлука, и утицајни немачки лист *Шпјил (Der Spiegel)* прозвао „зечевима са Косова“ (*Der Spiegel*, 2004).^[7] Такође, парадоксално звучи и то што је у тачки 9. забележено да је, када је највећи део разарања окончан, било „распоређено око 2.000 додатних војника“ и да су привремено поново успостављени контроли пунктови у српским срединама. Уместо да се овај податак протумачи као доказ да првобитни распоред снага није био способан да испуни основни задатак дефинисан мандатом, у извештају се он мистификује употребом анемичних термина попут „појачање видљивости и присуства“ са циљем да се не

[7] Иако је понашање снага КФОР, комплетно посматрано, било катастрофално, постојали су и светли примери адекватног реаговања, попут припадника италијанског контингента КФОР који је успео да од најезде екстремиста сачува манастире Високе Дечане и Пећку патријаршију.

покажу размере неспособности. Изостанак адекватне заштите недвосмислено је оставио трајне последице на положај Срба и других неалбанаца, што се и потврђује у тачки 26. ставом да су након погрома они постали „изолованији него у било ком тренутку у претходне три године“, те да многа, поготово старија лица нису више имала жељу да се крећу „без искључиве пратње снага КФОР“. То је само потврдило тезу да су се Срби и други неалбанци једино могли ослонити на снаге КФОР и УНМИК полиције иако се радило о неагилним и слабо обученим јединицама за деловање у кризним ситуацијама.

Такође, проблематичан је био и благонаклон однос према полицијској служби ПИС у Приштини као и тзв. КЗК. За полицијску службу у тачки 41. речено је да су „многи припадници поступили професионално у тешким условима“, при чему се тек узгред, и у условном облику, помиње да „неки припадници можда нису ништа урадили да спрече насиље или су, још горе, у њему учествовали“. Конкретно, нема нити једног доказа који може поткрепити тврдњу да су припадници полицијске службе ПИС у Приштини било где адекватно реаговали. Напротив, где год су могли, попут случаја паљења Дома здравља и руске Војне болнице у Бресју, они су прећутно допуштали нападе на Србе и друге неалбанце (Dimitrijević, Bisenić, 2025). Слично се и за тзв. КЗК, организацију већински сачињену

од некадашњих припадника тзв. ОВК, у извештају, у тачки 43, тврди да је као „организација деловала професионално“ упркос признању „да поједини чланови имају активне везе са екстремистичким организацијама“. Овакве противречности указује на настојање аутора да се избегне оштрија критика безбедносних структура ПИС у Приштини и утврђивање њихове одговорности током погрома. Истовремено, несумњиво је била реч и о жељи међународне привремене управе да се не дође у директну конфронтацију са албанским политичким и парамилитарним структурама, чији је утицај на терену почетком 21. века често превазилазио формалне оквире институционалне контроле.^[8]

Жеља за постављањем у исту раван албанских екстремиста и Срба, као и у случају коришћења речи „сукоб“, била је приметна у закључку. Наиме, у тачки 52. разарање православних светиња окарактерисано је као акт за „посебну осуду“ да би у истој тачки, само у следећој реченици, аутори реферисали на наводну одмазду Срба истичући „паљења џамија у Београду и другим деловима Србије које такође треба осудити“. Иако је сваки напад на било коју богомољу за осуду и кривично санкционисање, УНМИК је давањем оваквог коментара несумњиво изашао из оквира свог мандата бавећи се унутрашњополитичким збивањима у централној Србији. Осим тога, сугерисање твораца извештаја да треба осудити

[8] Ради стицања јасне слике о односу водећих албанских политичких лидера према Албанцима лојалним СРЈ и Републици Србији, Србима и привременој међународној војној и цивилној управи током прве деценије 21. века погледати документарни филм *Бесконачни рат* (*La Guerra infinita*) у продукцији италијанске националне телевизије (Radiotelevisione Italia, <https://www.youtube.com/watch?v=du1to5RHctA&t=2397s>), као и извешај Дика Мартија (Dick Marty) „Нехумано поступање према људима и незаконитој трговини људским органима на Косову“, који је представљен пред Парламентарном скупштином Савета Европе 2011. године, <https://pace.coe.int/en/files/12608/html>.

и такав нецивилизацијски чин такође није одговарало истини будући да су већ сутрадан, 18. марта 2004, готово сви релевантни политички актери оштро осудили паљење Бајракли џамије у Београду и Ислам-агине џамије у Нишу, што је добило и судски епилог изрицањем затворских казни тројици младића (*Политика*, 2004). У покушају да се заустави паљење џамије у Београду учествовао је и почивши митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић, што је, за разлику од имама са КиМ који су подстицали Албанце на протеривање Срба, био снажан пример одговорности и позивања на мир и разумевање (Интернет портал РТС, 2020). Дакле, довођење поменутих догађаја у непосредну везу евидентно је имало за циљ да се створи утисак обостране одговорности и кривице Срба и Албанаца што ни на који начин није одговарало обиму, карактеру и последицама мартовског погрома.

Покушавајући да афирмативно представе полуге свог механизма, аутори извештаја су врло оптимистично у тачки 10. представили да је спроведено више од 260 хапшења и да се од завршетка погрома до објављивања извештаја преко 45 предмета нашло пред УНМИК судовима и више од 100 пред судовима ПИС у Приштини. Данас је, међутим, познато да је већина тих поступака окончана симболичним или условним казнама, или су казне изостале, што само потврђује својевремено изнесен став Вернера Внента (Werner Wnendt), шефа мисије ОЕБС на КиМ, да читав

правосудни апарат „није био довољно снажан“ да се супротстави већини тадашњих изазова (OSCE Mission report examines response of Kosovo's justice system to the March 2004 riots, 2005). Најзад, у извештају се мартовски погром, изузму ли се уводне напомене, сагледава кроз призму једног политичког процеса, тј. спровођења политике „стандарди пре статуса“. Управо се то може приметити у тачки 52. где је оцењено да је „насиље представљало озбиљан корак уназад у напорима да се изгради демократско, мултиетничко и стабилно Косово“ односно у тачки 54. да је то „довело у питање временски оквир за успешно спровођење стандарда“. Таква подређеност људског страдања даље се уочава и у тачки 60. у којој се тврди да „Косово има још увек дуг пут пред собом у испуњавању стандарда“.^[9] Штавише, цео даљи ангажман уоквирује се захтевом „да напредак (Косова) мора бити поново успостављен“ чиме се имплицитно сугерише да је највећа штета погрома то што је један политички процес успорен, а не што је протерано 4.000 људи и уништена културна баштина чији делови потичу још из 14. века.

Међутим, посебно је индикативно било то што је мартовски погром, упркос дубини и трајности својих последица, већ током друге половине 2004. године почео да пада у други план. Док су последице разарања и протеривања и даље биле више него видљиве, тежиште у наредна три извештаја постепено се померало ка неопходности убрзавања почетка преговора о будућем

[9] Документ „Стандарди за Косово“ представио је децембра 2003. године специјални представник генералног секретара ОУН Хари Холкери (Harri Holkeri), а потом га је подржао и Савет безбедности ОУН. Реч је о скупу политичких мерила које су ПИС у Приштини, у координацији са УНМИК, морале да испуне пре отварања било каквих преговора о питању будућег статуса.

статусу покрајине. У том контексту, све више је наметан наратив, који и данас преовладава и који су креирале како албанске политичке елите, тако они који их подржавају, према ком мартовски погром није био унапред осмишљен и добро организован план протеривања, већ последица незадовољства и фрустрације Албанаца услед нерешеног статуса територије на којој су живели. Другим речима, у питању је наратив да ће, када статус буде коначно решен, Срби и други неалбанци моћи неометано и у пуном капацитету да уживају сва права која им, у складу са будућим законодавством ПИС у Приштини, буду следовала (Ker-Lindsay, 2011, str. 179). На тај начин одговорност за насиље постепено је са учинилаца пребацивана на спор у вези са статусом, док је тзв. независност представљана као ултимативно решење за превазилажење етничких тензија.

Управо такав приступ добио је подршку значајног дела међународне заједнице. О томе говори и документ (S/2005/635), који је 2005. године, на инсистирање Генералног секретара ОУН, сачинио специјални представник Кај Ејде. Сврха целог извештаја, како и Ејде наводи у уводу, била је да процени „да ли су испуњени услови за покретање и вођење процеса око будућег статуса“. Имајући то у виду, његов одговор на то питање био је потврдан упркос томе што стандарди, међу којима су се налазила управо питања у вези са повратком интерно расељених лица, заштитом Срба и других неалбанаца и очувањем верског и културног наслеђа, нису били испуњени. Тако,

поново у одељку о будућем статусу, у тачки 62. Ејде пресуђује да иако „неће постојати добар тренутак за решавање будућег статуса Косова“ ипак „свеукупна процена води закључку да је дошло време да се тај процес покрене“. Творац изричито признаје да је напредак у спровођењу стандарда био „веома неуједначен“, али одмах у тачки 64. додаје да је „мало вероватно да ће одлагање процеса у вези са будућим статусом довести до даљих и опипљивих резултата“. Тако се неиспуњеност стандарда претворила из препреке у аргумент који је ишао у прилог покретању процеса о будућем утврђивању статуса. На тај начин је политика „стандарди пре статуса“ на којој је извештај из априла 2004. године још увек инсистирао фактички напуштена, док је Ејдеов извештај отворио пут будућим преговорима (Bataković, 2015, str. 366). Савет безбедности ОУН је затим, октобра 2005. године, пружио пуну подршку отпочињању преговора да би само неколико недеља касније за специјалног представника именовао Мартија Ахтисарија (Martti Ahtisaari). Потом су уследили неуспели Бечки преговори на којима је био представљен „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова“, који је за српску страну, готово у свим деловима, био апсолутно неприхватљив јер је подразумевао стварање нове државе на тлу Републике Србије, супротно превасходно члану 2(4) Повеље ОУН и Резолуције 1244 (1999) Савета безбедности ОУН.^[10] Међутим, занемарујући међународно право, као и 1999. године, косовскометохијски Албанци су уз отворену подршку

[10] Народна скупштина Републике Србије фебруара 2007. године већином гласова посланика и званично је одбацила „Свеобухватни предлог за решавање статуса Косова“, <https://www.parlament.gov.rs/akti/ostala-akta/doneta-akta/u-sazivu-od-14-februara-2007>.

САД и водећих западноевропских сила фебруара 2008. године извршили чин једностране сецесије и противправно прогласили независност на територији КиМ, чиме је заокружен један процес чији је важан део био мартовски погром. На тај начин потврђен је парадокс да је насиље учињено над српским и другим неалбанским становништвом, уместо да буде строго кажњено, награђено убрзавањем сецесионистичког процеса, који је, посматрајући период још од 1999. године, отворио Пандорину кутију, те изазвао несагледиве последице по поштовање основних правила међународног поретка отелотвореног у систему ОУН и његовој повељи.

4. Закључак

Анализа извештаја Генералног секретара ОУН о раду УНМИК и догађајима из марта 2004. године показује, пре свега, да документи међународних организација, ма колико се често доживљавају као неутрални извори, не настају у политичком вакууму. Супротно, они су неизоставно обликовани институционалним оквиром у којем се доносе као и различитим, неретко супротстављеним интересима водећих сила. Управо због тога њихова поузданост и објективност морају бити предмет перманентног преиспитивања, јер важност не лежи само у хронолошки добро посланим догађајима већ и у начину на који се чињенице описују, представљају и тумаче.

С тим у вези спроведена анализа потврдила је основну претпоставку од које се у овом раду и пошло. Наиме, у поменутим документима, а преважно у оном из априла 2004. године, упркос

релативно детаљном чињеничном приказу збивања и њихових последица, сам карактер и мере мартовског погрома нису представљени на адекватан начин. Пажљивим сагледавањем терминологије, начина приказивања жртава, односа међународних безбедносних структура и ширег политичког оквира у који је насиље смештено уочено је да су у извештају на више нивоа релативизована страдања српског и другог неалбанског становништва. Дакле, у извештају су се евидентно преплитала два настојања. С једне стране, аутори нису могли у потпуности да занемаре насиље, број жртава, уништених домова и имања, порушених светиња и драматичне последице које су остале. С друге стране, уочљива је била тежња да се догађаји представе на начин који ни у ком смислу није могао да доведе у питање кредибилитет читавог система међународне војне и цивилне управе на КиМ. Управо у том раскораку између чињеница и интерпретације налази се срж документа. Што су последице погрома биле видљивије, то је постојала већа потреба да се њихово суштинско значење политички и институционално амортизује. У извештају се због тога не негира оно што се догодило, али се не пружа ни јасна и свеобухватна слика догађаја. Изостанком ширег историјског контекста и настојањем да се сви акти насиља оквалификују на неадекватан начин покушано је да се створи утисак да је реч била о изолованој безбедносној кризи, а не о врхунцу једног дуготрајног процеса који је кренуо из мензи приштинских студентских домова сада већ давне 1981. године. На тај начин у потпуности су маргинализована питања одговорности, санкционисања и оног најважнијег – како је до напада уопште смело да дође. Управо пратећи тај

курс, подржаваоци тзв. косовске независности постепено су померали фокус са питања страдања људи на неопходност убрзавања политичких процеса чији је крајњи циљ био покушај отимања територије Републике Србије.

Међутим, треба имати на уму и да се мера (не)успеха деловања међународне привремене управе и снага КФОР не открива само у једном документу већ и у ономе што је од тада до данас остало непромењено. Више од две деценије од погрома нису превазиђене препреке и неприлике. Срби као и други неалбанци на КиМ и данас живе у условима неизвесности, минималног поверења у механизме међународног присуства као и сталних тензија које својим активностима подстиче приштински режим. Последњих година нарочито су изражене кризе на северу КиМ, праћене једностраним и ескалаторним актима власти на челу са Албином Куртијем (Albin

Kurti), честим хапшењима и потоњим монтираним суђењима, упадима специјалних јединица приштинске полиције у већински српске средине као и низом других инцидената који додатно продубљују осећај несигурности. Истовремено, бројни етнички мотивисани напади, скрнављење баштине Српске православне цркве и притисци на Србе ретко добијају пажњу сразмерну њиховој учесталости и значају. Посматрано на тај начин, мартовски погром не припада искључиво прошлости, нити се може свести на једну трагичну епизоду новије историје. Он, нажалост, остаје трајни подсетник да насиље које није до краја расветљено и адекватно санкционисано не може ни бити превазиђено, већ наставља да живи кроз последице које је оставило, трајно обликујући политичке процесе, односе између људи и њихову свакодневицу много година након што су се угасили последњи пламенови његовог разарања.

References / Литература

- Bataković, T. D. (2015). The Dismemberment of the SFR of Yugoslavia, Serbia and the Internationalisation of the Kosovo Question. In Č. Popov, D. R. Živojinović, & S. G. Marković (eds.), *Two Centuries of Modern Serbian Diplomacy* (337-386). Beograd: Balkanološki institut SANU. [In Serbian]
- Bezbednosno-informativna agencija. (2024). *The March Pogrom of Serbs in Kosovo and Metohija in 2004*. Beograd: Bezbednosno-informativna agencija. [In Serbian]
- Caplan, R. (2015). United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. In J. A. Coops, N. Macqueen, T. Tardy, & P. D. Williams (eds.), *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations* (617-628). Oxford: Oxford University Press.
- Dimitrijević, S., & Bisenić, I. T. (2025). Russian Military Hospital in Bresje-Kosovo Polje (1999-2004). In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (199-214). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Friedrich, J. (2005). UNMIK in Kosovo: Struggling with Uncertainty. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 9(1), 225-291. Available at: https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunybfriedrich_9_225_293.pdf

- Gudžić, A. (2025). The Response of the Legal System of the Provisional Institutions in Kosovo and Metohija to the March Pogrom Against Serbs in 2004: Reports by OSCE and Human Rights Watch from 2004 to 2008. In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (147-170). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Guskova, J. (2014). *Kosovo and Metohija: War and Conditions of Peace*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. [In Serbian]
- Ker-Lindsay, J. (2011). Between Pragmatism and Constitutionalism: EU-Russian Dynamics and Differences during the Kosovo Status Process. *Journal of Contemporary European Research*, 7(2), 175-194. Available at: <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/336/273>
- Kondoch, B. (2001). The United Nations Administration of East Timor. *Journal of Conflict and Security Law*, 6(2), 245-265. Available at: <https://www.jstor.org/stable/26294294>
- Lađevac, I. (2009). Human Rights. In I. Lađevac, S. Đurđević-Lukić, & A. Jović-Lazić (eds.), *International Presence in Kosovo and Metohija* (1999-2009) (7-53). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu. [In Serbian]
- Rakić, B. (2009). *Serbia before the World Court*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Rakočević, Ž. (2025). Serbian Victims Murdered in the March 2004 Pogrom. In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (461-484). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Stevanović, M. D., & Đurđević, D. Ž. (2021). Cultural Heritage in Kosovo and Metohija in Light of the Implementation of UN Security Council Resolution 1244. *Megatrend revija*, 18(2), 185-204. [In Serbian]
- Stevanović, O. (2018). Military-technical agreement between consistent implementation and marginalization. *Politika nacionalne bezbednosti*, 14(1), 55-72. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.4> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2010). Globalization of Violence: New World Order and Usurpation of Kosovo and Metohija. In D. Maliković, U. Šuvaković (eds.), *Kosovo and Metohija in the Course of Civilization*, Vol. IV/2 "Sociology and other Social Sciences" (923-943). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYMMVVqangwRGRfZzk1U3M/view?resourcekey=0-2DaBT9ngWAoMwK-TGx7uFg> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2015). Terrorist Acts of Albanians in Kosovo and Metohija: Foundation in Islamic Fundamentalism. *Politika nacionalne bezbednosti*, 1/2015, 29-46. <https://doi.org/10.22182/pnb.12015.2> [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

- Lack of evidence stalls probe into drowning of 3 Kosovo children, UN mission says. UN News.
<https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988>
<https://www.parlament.gov.rs/akti/ostala-akta/doneta-akta/u-sazivu-od-14-februara-2007>
<https://reliefweb.int/report/serbia/letter-dated-7-oct-2005-un-sg-addressed-sc-president-comprehensive-review-situation>
<https://omik.osce.org/kosovo/46955>
<https://www.politika.rs/scc/clanak/264100/od-deset-optuzenih-za-paljenje-dzamiye-trojica-osudena>

<https://www.youtube.com/watch?v=du1to5RHctA&t=2397s>
<https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/4133223/jusufspahic-hrabri-amfilohije-2004-branio-bajrakli-dzamiju.html>;
<https://pace.coe.int/en/files/12608/html>;
<https://www.spiegel.de/politik/die-hasen-vom-amsselfeld-a-243c83e7-0002-0001-0000-0000>;
<https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/20031>;
<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2004-348.pdf>;
<https://www.hrw.org/report/2004/07/25/failure-protect/anti-minority-violence-kosovo-march-2004>.

Ognjen V. Bojanić

University of Belgrade, Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

120 |

Between Facts and Interpretation: The March Pogrom of 2004 in the Reports of the Secretary-General of the United Nations

Summary

This article analyzes the reports of the UN Secretary-General on the work of UNMIK that address the March Pogrom, with the aim of determining the manner in which this international organization represented it. The research employs a qualitative methodological approach—specifically, critical discourse analysis with a focus on framing—supplemented by normative analysis as well as the provision of historical context. Before examining the documents, the author seeks to present the situation in Kosovo and Metohija in the period from mid-1999 until the onset of the March Pogrom, in order to convey as adequately as possible a picture of the continuity of the intolerable living conditions in which Serbs and other non-Albanians found themselves. Taking all of this into account, the results show that the report, although it contains a relatively detailed account of the events and their consequences, contributed to relativizing the scale of the suffering of Serbs and other non-Albanians through the use of terminology that mitigates the character of the violence and through the absence of broader contextualization. Disregarding the necessity of a wider understanding of the situation, the report presents the March Pogrom as an isolated security incident rather than as the culmination of years of violence and the suppression of fundamental human rights to which Serbs and other non-Albanians had been exposed since the arrival of the international missions (UNMIK and KFOR). It is therefore concluded that the report constitutes a not insignificant source, but that, in order to obtain a comprehensive picture of the March Pogrom, it must be interpreted critically and compared with other relevant sources as well as with other scholarly literature.

Keywords: Kosovo and Metohija, March Pogrom, UN, UNMIK, KFOR